

LACZA TIHAMÉR

A TUDÓS KÖRORVOS

ARCKÉPVÁZLAT DR. KISS LÁSZLÓRÓL

Talán nem illene egy méltatást személyes emlékekkel indítani, de első találkozásom Kiss doktorral mindenképp rendhagyó volt. Ráadásul 30 esztendeje történt, tehát akár egy kisebbfajta jubileumnak is nevezhetnénk. Akkoriban a pozsonyi Hét szerkesztője voltam, és egy megemlékezést írtam a 200 esztendeje született nagy cseh biológusról, Jan Evangelista Purkyněről. A cikk megjelenését követően egy vasos borítékot kaptam, benne dr. Kiss László levelével és egy hosszabb dolgozatával. A levélből kiéreztem egy kis szemrehányást is, mivel a neves tudósról szóló írásomban nem említettem Purkyně magyarországi látogatását és kapcsolatait. Ezért arra gondolt, hogy ezt ő írja meg, feltéve, ha a lap egyáltalán igényt tart a cikkekre. Azonnal válaszoltam neki, megköszönve remek írását és megnyugtattam, hogy a dolgozat megjelenik, mi több, további írásokat is várnék tőle. Így kezdődött a mi kapcsolatunk, amelyből később szerzői együttműködés és barátság lett.

Dr. Kiss László az Ipoly mentéről, a történelmi Hont megyéből származik. Noha Ipolyságon (a kórházban) született 1950. március 18-án, ő magát tősgyökeres palástinak tartja, hiszen családja itt, a Palócia végvárának nevezett községben élt már évszázadok óta, és ő is itt töltötte gyermekkorát. Paláston kezdett iskolába járni, majd a falutól 10 kilométernyire fekvő Ipolyság gimnáziumában érettségizett 1968-ban. Gyermekkorától fogva nagy könyvrongó volt, és unokatestvérével szinte versengtek, ki tud több könyvet elolvasni. Ha széles körű ismereteinek ősforrását keressük, minden bizonynyal a palásti könyvtárak környékén kellene kezdenünk a kutatást. Akár irodalomszakos tanár is lehetett volna, de ő már igen korán a gyógyítás mellett kötelezte el magát, és 1975-ben a pozsonyi Comenius Egyetem Orvostudományi Karán szerzett oklevelet. Amikor munkahelyet keresett, szinte magától értetődő volt, hogy szűkebb pátriájába tér vissza: az ipolysági kór-

ház belgyógyászati osztályán kezdte meg orvosi munkáját. Ezt a kórházat dr. Kovács Sebestyén Endre alapította és igazgatta 1915-ben bekövetkezett tragikus haláláig. Ő is a vidék szülőtte volt, és a kórház udvarán ott áll mellszobra is, amely mellett dr. Kiss László sokszor elhaladt akkoriban, míg nem kíváncsi lett, hogy ki is volt ez az ember tulajdonképpen. Elmondása szerint ez az érdeklődés vezette őt azután az orvostörténet felé, és elsősorban a Felvidéken egykor élt és tevékenkedett orvosoknak eredt a nyomába, mivel szembesült azzal a ténnyel, hogy róluk csak kevés ismerettel rendelkezünk, sőt számosan vannak olyanok, akiknek a munkássága teljesen homályban maradt, sokuk még a lexikonokba sem került be.

Kórházi, majd később körorvosi munkája mellett igyekezett időt találni a könyvtárakban és a levéltárakban fellelhető művek és dokumentumok alapos tanulmányozására, hogy egy-egy készülő dolgozatához hiteles informá-

ciókat szerezzen. Gyakran megfordult Budapesten is az Országos Széchényi Könyvtárban vagy a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban és Levéltárban, de akár egy adat pontosítása érdekében Pozsonyba is elutazott. Magyarul írt szócikkeit itt, a Felvidéken nem volt lehetősége publikálni, ezért az *Orvosi Hetilapban* vagy az *Orvostörténeti Közleményekben* jelentek meg írásai, tanulmányai.

Első önálló könyve azonban nem orvostörténeti munka lett. Turczel Lajos buzdítására írta meg Kossuth Lajos Hont megyei levelezőjének, majd az általa vezetett pénzügyminisztérium titkárnak a portréját: *Pongrácz Lajos. Hont megyei portré a reformkorból* (1994) címmel. A könyv nem csupán egy kiváló férfiú életének krónikája, hanem Kiss László honti kötődésének is a dokumentuma, hiszen számos későbbi tanulmányának szereplője is erről a vidékről származnak. A következő munka egy közös vállalkozás eredményeként látott napvilágot. Dr. Kiss László, a tavaly váratlanul elhunyt Ozogány Ernővel és e sorok írójával összefogva adta ki 1994-ben *A magyar tudomány évszázadai* című munka első kötetét, amely magyar tudósok, orvosok és mérnökök arcképeit, munkásságukat bemutató tanulmányokat tartalmaz. 1996-ban megjelent egy újabb válogatás *A magyar tudomány évszázadai II.* címmel, majd mintegy a közös munka betetőzéseként e két kötet anyaga, kiegészítve egy további kötetre való tanulmánnyal *Gondolatokból épült katedrális* címmel látott napvilágot 2001-ben. Ebben a közel 630 oldalas műben dr. Kiss László 50 dolgozatot jegyez, a legtöbbje korábban még folyóiratban sem jelent meg. A szakmai körökben nagyra tartott és számos díjjal elismert munkássága elsősorban a Felvidék orvostörténelmi emlékeire fókuszál, ezért egyáltalán nem meglepő, hogy az említett kötetekben is a tájainkon élt orvosdoktorok portréi dominálnak.

Az orvos- és művelődéstörténetész körorvos, aki a rendszerváltás idején 1990-ben döntött úgy, hogy Ipolyrágról a Csallóközbe, Csilizradványra költözik feleségével, Ágnessel (aki nővérként szolgált mellette a rendelésben, és az ügymenettel kapcsolatos minden feladatot intézett), napi orvosi teendői közben rádöbent arra is, hogy az embereknek akkor is szükségük lehet az orvos tanácsaira, ha nem betegségi tüneteket, csak többet szeretnének

tudni a betegségek tüneteiről és kiváltó okairól. Különböző lapokban, később pedig a pozsonyi Pátria Rádióban is rendszeresen jelentkezett orvosi tanácsaival, sőt a *Remény* c. hetilapban és az *Új Nőben* ma is olvashatunk tőle ilyen írásokat. Ezekből eddig két kötetnyi válogatás jelent meg: *Recept nélkül. Orvosi tanácsok mindenkinek* (1996) és *Kérdezze meg orvosát* (2003) címmel.

Fentebb már utaltam Kiss doktor irodalmi tájékozottságára és széles körű ismereteire, nos, orvosként nem állhatta meg, hogy ne nézzen utána a híres emberek, elsősorban írók és költők nyavalyáinak. A korabeli beszámolók, esetleg önvallomások alapján megpróbálta felállítani az őket sújtó betegségek diagnózisát, vagy, ahogy ő nevezte: megírni a patográfiájukat. Ebben a műfajban is két kötetet tett az asztalunkra. 1997-ben adta ki a *Kínok tövisében – Nagy emberek, hétköznapi kórok* c. könyvét, amelyben a magyar irodalom jelei közül válogatott. A kötet előszavát az ismert genetikus, dr. Czeizel Endre írta. 2001-ben adta közre az ismert Descartes-i megállapítás parafrázisát című választó *Doleo ergo sum. A világirodalom nagyjainak patográfiája* művét, amelyet így is fordíthatnánk: Fájok, tehát vagyok. Ebben többek között Goethe, Lev Tolsztoj és Jack London betegségeiről ír, miközben az írókról is sok érdekes dolgot elárul.

Bizonyára olvasóink közül sokan emlékeznek még rá, milyen reklámat kapott az 1990-es évek derekán egy új, kék színű tableta, amely főleg a férfiaknak ígért sok sikert az – ágyban. Ez volt a Viagra, amelynek hatásmechanizmusáról egy kis könyvecskét állított össze *Viagra, az ezredvég gyógyszer* (1997) címmel.

A 2000-es évektől szakírói tevékenysége egyre inkább az orvostörténetre összpontosult. 2004-ben egy úttörőnek is mondható kötetet állított össze *Orvostörténeti helynevek a Felvidéken* címmel, ebben, ha nem is a teljesség igényével, de megkísérelte számba venni azokat az orvoselődeit, akik 1918-ig a mai Szlovákia területén éltek vagy működtek. E sorok írójára ösztönzőleg hatott ez a munka, ugyanis, amikor belefogtam *A tudomány apostolai* című kétkötetes tudóslexikonom írásába, dr. Kiss László könyvét használtam egyfajta vezérfonalként, sőt írás közben gyakran kértem ki a tanácsait.

A következő nagy vállalkozása egy monográfia volt: a Szepesszombatban született Dercsényi János orvosdoktor, borász, vállalkozót, megyei táblabíró mutatta be a tőle megszokott körültekintéssel, érdekfeszítő stílusban. A könyv címében egyéb érdekességet is elárul a jeles felvidéki személyiségről: *Kazinczy Sógora, Zemplén főorvosa: Dercsényi János* (2009). A könyv születésének körülményeit még érdekesebbé teszi az, hogy megírását Dercsényi János egy mai leszármazottja kezdeményezte. Ahogy ez a műve, a következő sem került a felvidéki könyvesboltokba, ui. a Magyar Tudománytörténeti Intézet felkérésére 2010-ben *Az orvostudomány felvidéki történetéből* címmel összeállított vaskos gyűjteményét itt nem forgalmazták, noha minden tanulmánya ezer szállal kötődik tájainkhoz. Főleg azok a dolgozatok kaptak benne helyet, amelyek korábban csak a magyarországi folyóiratokban voltak olvashatók.

2013-ban ő rendezte sajtó alá egy 19. században tevékenykedett jeles felvidéki orvos, a námesztói születésű Weszelovszky Károly közegészségügyi reformtervezetének addig teljes terjedelmében kiadatlan kéziratát *A reformégető szüksége – dr. Weszelovszky Károly 1865-ös Javaslata a közegészségügy rendezéséről* címmel. És ha már a könyveket szerkesztő dr. Kiss Lászlót szóba hoztam, említsük meg, hogy ott bábáskodott a magyarországi Puskás Péter helytörténész két könyvének a megszületésénél is (*Boronkay Lajos Kossuth honti kormánybiztosa, 2001 és Honti csillagok 1848 egén. Gracza Antal és Záhony István vérrel és tintával írt története*, 2007). Szeretett falujának is emléket állított a szerkesztésében 2006-ban napvilágot látott *Palócia végvára* 850 című, Palást múltját bemutató „történelmi olvasókönyvével”.

A szerzőhármast: dr. Kiss László, Ozogány Ernő és Lacza Tihamér 2013-ban egy újabb közösen írt művel jelentkezett. A címe *Zsinórpadlás*, és olyan tanulmányokat foglal egybe, amelyek a tudomány- és technikatörténet kulisszatitkaiba is bepillantást engednek, mintha a szerzők az élet színpada fölött, a zsinórpadláson ülve figyelnék és kommentálnák az eseményeket.

Kiss doktor már egy évtizede rendszeres szerzője a Rimaszombatban megjelenő *Gömörország* c. folyóiratnak is, ahol azokról az orvosdoktorokról írt dolgozatait adja közre, akik a

történelmi Hont, Nógrád és Gömör megye területén működtek. Nem számoltam ugyan, de a portrék száma már a 40 felé közelít. Az első 25 tanulmány – ismét a Magyar Tudománytörténeti Intézet jóvoltából – *A jó palócok és a tót atyafiak orvosai* címmel 2015-ben hagyta el a nyomdát, és néhány példányban talán Szlovákiába is eljutott, de inkább a szerző nagyvonalúságának köszönhetően, nem az itteni könyvterjesztők révén. Legújabb önálló műve ismét Magyarországon, a ma már Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudomány Intézet nevet viselő műhely gondozásában 2017-ben közreadott *Égnek legszebb ajándéka. Barangolások a himlő elleni védőoltás magyarországi kultúrtörténetében* című tanulmánykötete, amelyhez a tavaly váratlanul elhunyt pozsonyi gyermekgyógyászprofesszor, Kovács László írt előszót.

Dr. Kiss László több ízben is társszerzőként szerepel emlékkönyvekben, konferencia-kötetekben. Rendszeresen tart előadásokat a Dunaszerdahelyen rendezett Nemzetközi Vámbéry Konferenciákon, ahol a keletkutatással és turkológiával foglalkozó szakembereket mindig meglepi egy-egy új összefüggésre rávilágító, általában az orvostörténettel is kapcsolatos beszámolójával. Bár nem foglalkozik orientalisztikával, a Vámbéry Tudományos Kollégium tagjai sorába választotta. A Pozsonyi Casinóban is szívesen látott vendég, hiszen rendszerint egy-egy Pozsonyhoz köthető témát választ előadása témájául.

Kiss doktor az 1990-es években a pozsonyi Orvostovábbképző Intézet Általános Orvosi Tanszékének tanársegédeként számos ismeretterjesztő előadást tartott, 2006-tól pedig a Szent Erzsébet Főiskola meghívott előadója. 1998-ban a történelemtudomány kandidátusa fokozatot is megszerezte, 2011-ben pedig a debreceni egyetemen egyetemi docenssé habilitáltak. 2014-ben egy főiskolai tankönyvnek beillő munkát is kiadott *Adalékok az egészségtan oktatásának történetéhez. A dietetikától a társadalomegészségtanig* címmel.

Nem szóltam még Kiss László lapszerkesztői tevékenységéről. Az *Orvosi Hetilap*nak már évtizedek óta szerzője és több mind tíz éve szaklektora is. Ez a feladat nem éppen hálás, hiszen olykor nemcsak a pontatlan fogalmazást, hanem a tárgyi tévedéseket is szóvá kell tennie, amit sokan nehezen nyelnek le, de előbb-utóbb azért a legtöbben belátják, hogy ezek a kritikus észrevételek a szerzők javát szolgálják. A lapnál ingyen végzett munkáját a kollégák nagyra tartják, ezt számos díj és elismerés is bizonyítja – az *Orvosi Hetilap* Markusovszky-díját eddig négy alkalommal kapta meg az előző esztendőben publikált legsikeresebb tanulmányért, ezenkívül átvehette a Magyar Orvostörténeti Társaság Zsámboky-emlékérmét, a Genersich Antal Díjat, a Weszprémi István Emlékérmét, az Esterházy János Emlékérmét, a Pro Patria Honismereti Szövetség Pátria-díját, a szímői önkormányzat Jedlik Ányos Díját, a Szlovák Köztársaság miniszterelnök-helyettesének Ezüst Plakettjét, valamint 2015-ben a Turczel Lajos-díjat is. Nemrégén, a 2017 októberében rendezett XV. Nemzetközi Vámbéry Konferencián, Dunaszerdahelyen kapta meg a Vámbéry-díjat a Vámbéry-kutatás és a dunaszerdahelyi Vámbéry-örökség ápolása terén végzett kimagasló munkásságáért. Legutóbb az Esterházy-emlékév alkalmából meghirdetett pályázatra írt több mint ötven oldalas tanulmányát jutalmazták. Ebben a mártír felvidéki politikus, Esterházy János betegségével foglalkozik, rámutatva arra, hogy megfelelő orvosi kezeléssel élete meghosszabbítható lett volna, mivel az őt pusztító tüdőbajnak már 1943 óta ismert volt az ellenszere, a sztreptomycin nevű antibiotikum.

Dr. Kiss László szívesen jár vissza szülőföldjére. Ipolyságon, romantikus környezetben található az a házikó, ahol sok időt tölt feleségével és unokáival. Ilyenkor a teraszos kertet gondozza, vagy a ház mellett folyó Korpona patak időnkénti áradásainak a következményeit igyekszik rendbe rakni. De a szerkesztőségi feladatok és az előadásokra szóló felkérések többnyire ott is utoléri. Nem tud – és talán nem is akar – nemet mondani ezekre, inkább az alváásra vagy pihenésre szánt időt rövidíti meg, hogy eleget tegyen nekik.

A 19. század ismert magyar személyiségei közül Kossuth Lajos után Vámbéry Ármint tartják külföldön a leghíresebb magyarnak; Vámbéry személyiségének, identitásainak újraértékelése ezért sürgető feladat. Megítélésünk szerint a vele kapcsolatos diskurzus közel kilencven éve nem lépett számottevően előre. Míg az autodidakta tudós Vámbéry Ármin itthon főleg magyar östörténeti munkássága révén ismert, határainkon kívül regényes, inkognitóban tett közép-ázsiai utazása, valamint a brit titkosszolgálatához fűződő kapcsolatai uralják a róla szóló tudományos közbeszédet.

Ezzel szemben jelen írás Vámbéry személyiségének, identitásainak pozitívista újraértékelésére törekszik anélkül, hogy ezek felett ítélkezne. A közelmúltban előkerült új források segítségével véleményünk szerint Vámbéry Árminnak négyféle identitása és részben személyisége különíthető el:

A ZSIDÓ VÁMBÉRY

Vámbéry orthodox vallásos zsidó családban született valamikor 1832 táján Pozsonyszentgyörgyön Wamberger Hermannként, ugyanakkor születésé-